

תורת הענישה בתורה

מתוך "נפלאות הבריאה"

מלקט ועורך: ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

תורת הענישה בתורה

הרב דוד לוי ר"מ בישיבה, מחבר ספרי "דרך דוד"

פרשת משפטים אינה דנה ברובה באיסורים אלא בענישה. היא אינה אומרת אסור לעשות כך וכך, אלא מי שעושה כך וכך ישלם או יענש בדרך אחרת.

במשפט הכללי מקובל לחלק בין העבירה לעונש. קודם כל האדם נשפט על עצם העבירה, ורק לאחר הרשעתו מתקיים דיון נוסף על העונש. במדיניות מסוימות, השופטים אינם מרשיעים את האדם, אלא חבר המשובעים, ותפקיד השופט הוא להחליט על חומרת העונש לאחר ההרשעה. הפרדה זו נובעת מראיית הענישה בתור עניין הנפרד מאשמת עובר העבירה. מטרתה הרתעה או עשיית צדק כלפי הקורבן, אך כך או כך, היא אינה נגזרת ישירה של האשמה.

אמנם מסתבר שבלתי אפשרי לראות את המשפט התורני, בפרט במה שנוגע לעונש מוות, כשייך לאחד ממסגרות אלו, שכן שנינו "סנהדרין ההורגת אחד בשבוע נקראת חבלנית רבי אלעזר בן עזריה אומר אחד לשבעים שנה רבי טרפון ורבי עקיבה אומרים אילו היינו בסנהדרין לא נהרג בה אדם לעולם [1]". גישת ענישה זו אינה מאפשרת לקיים מתח של הרתעה, וגם אי אפשר לראות בה כזו ששואפת לעשיית צדק עם הקרבן.

ואכן, דומני כי אי ההפרדה של הענישה מהאיסור עצמו בפרשתנו מבטא ראייה אחרת של הענישה, כזה הרואה בעונש חלק בלתי נפרד מעצם ההרשעה על העבירה.

בתפיסה התורנית, מערכת הענישה מבטאת גילוי אחריות. וישנם שני היבטים של גילוי אחריות, ישנו רובד של אחריות ציבורית וישנו רובד של אחריות אישית. יש מעשים שדורשים תגובה ציבורית הולמת; מעשים נוראים כל כך מבחינה ציבורית, בלתי נסבלים, שהציבור מוכרח להוקיע אותם. האחריות הציבורית מתבטאת בענישה: בהוקעה של המעשה. מסיבה זו, בעונשי מוות בשיתוף הציבור "יד העדים בראשונה ויד כל העם באחרונה". כיוצא בו, השוני בין ארבע מיתות בית דין אינו מבטא בהכרח הבחנה בין

דרגות חומרה שונות של העבירה או צורך משתנה בהרתעה, אלא הוא משקף יחס ציבורי שונה למעשה.

המשמעות של הענישה הציבורית היא אפוא גילוי דעת פומבי שהחברה אינה מתעלמת מהנעשה בקרבה, אלא היא לוקחת על כך אחריות. היא אינה אומרת שמעשים של אנשים פרטיים אינם נוגעים לה, אלא היא לוקחת אחריות על הנעשה בקרבה, וכמאמר הכתוב: "הנסתרות לה' א' והנגלות לנו ולבנינו עד עולם."

בימי יהושע אנו מוצאים שתי דוגמאות לגילוי אחריות ציבורית על מעשים של פרטים. כאשר מעל עכן בחרם נאמר "חטא ישראל", וכל הציבור כולו נענשו על כך, וכן כאשר בנו בני ראובן מזבח בעבר הירדן, התקוממו על כך כל ישראל וקמו כנגדם. כך שלכל הפחות בתחילת ישוב הארץ, שררה בעם אווירה של אחריות ציבורית, שאותה מבטאת התורה בפרשת עונשי בית דין.

זהו לגבי עונשי בית דין, המבטאים אחריות ציבורית. לצד זאת, יש גם את האחריות האישית של האדם, על מעשים שאינם בעלי משקל ציבורי. וגם במצבים אלו, הענישה אינה ביטוי של נקם או הרתעה, אלא הם גילוי אחריות אישית של האדם על פעולות שלו שגרמו נזק לאחר. מסיבה זו, אפילו בגניבה, שאיסורה מוזכר במקומות אחרים בתורה, לא נאמר כאן כלשון של איסור, אלא "כי יגנוב": הזרקור מופנה לאחריות האדם על הפגיעה בחברו, שמתבטאת בענישה, ולא על האיסור גופו. שכאמור, פרשה זו דנה באחריות האדם בפרט ובכלל למעשיו הפרטיים או הציבוריים.

"שמעו דבר ה' בני ישראל כי ריב לה' עם יושבי הארץ כי אין אמת ואין חסד ואין דעת אלקים בארץ. אלה וכחש ורצח וגנב ונאף פרצו ודמים בדמים נגעו. על כן תאבל הארץ ואמלל כל יושב בה בחית השדה ובעוף השמים וגם דגי הים יאספו. אך איש אל ירב ואל יוכח איש ועמך כמריבי כהן" (הושע ד).

[1] דברי רשב"ג האומר "אף הן מרבים שופכי דמים בישראל" דורשים דיון נפרד. וראה מה שכתבתי בעניין הרתעה ועונש מוות בתורה במאמר "מחיית עמלק בדורנו", "צריך עיון, י"ג אדר ב תשע"ט.